

POSTANOWIENIE

Dnia 13 kwietnia 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Lech Walentynowicz

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M. Z.

przy uczestnictwie J. J., B. J. i M. J.

o wpis w księdze wieczystej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 13 kwietnia 2005 r.,

kasacji uczestniczki postępowania M. J. od postanowienia Sądu Okręgowego w J. z dnia 30 czerwca 2004 r., sygn. akt II Ca (...),

oddala kasację i zasądza od uczestniczki postępowania - M. J. na rzecz wnioskodawcy 120 zł kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy J. zaskarżonym postanowieniem oddalił apelację M. J. od wpisu z dnia 9 kwietnia 2004 r., którym Sąd Rejonowy w L. ustanowił na rzecz M. Z. hipotekę przymusową w kwocie 200 000 zł na nieruchomości stanowiącej własność apelującej, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr (...).

Z ustaleń Sądu wynika, że dnia 7 września 2000 r. Sąd Rejonowy w G. wydał – w postępowaniu nakazowym – nakaz zapłaty, w którym nakazał J. J., aby zapłacił M. Z. 400 000 zł z ustawowymi odsetkami oraz koszty postępowania. Postanowieniem z dnia 21 marca 2001 r. Sąd nadał wymienionemu nakazowi klauzulę wykonalności także przeciwko żonie dłużnika – B. J., z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością ustawową.

Sąd Okręgowy w G. – po rozpoznaniu zarzutów od wymienionego nakazu – wyrokiem z dnia 8 listopada 2001 r. utrzymał w mocy nakaz zapłaty w części zasadzającej kwotę 389 000 zł z ustawowymi odsetkami oraz koszty postępowania, a w pozostałym zakresie uchylił nakaz zapłaty i umorzył postępowanie. Wymienionemu wyrokowi została nadana klauzula wykonalności dnia 23 stycznia 2002 r.

Sąd Okręgowy w J. wyrokiem z dnia 14 marca 2003 r. uznał, że umowa darowizny z dnia 23 października 2000 r., którą J. i B. małż. J. darowali małoletniej córce – M. J. zabudowaną działkę gruntu, dla której Sąd Rejonowy w L. prowadzi księgę wieczystą nr (...), jest bezskuteczna w stosunku do M. Z. ze względu na jego wierzytelność stwierdzoną nakazem zapłaty z dnia 7 września 2000 r. i wyrokiem z dnia 8 listopada 2001 r.

Sąd Okręgowy uznał, że ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej własność M. J. jest dopuszczalne, mimo że dłużnikami M. Z. są J. i B. J. Wierzyciel może bowiem dochodzić – po uwzględnieniu skargi pauliańskiej – zaspokojenia z nieruchomości dłużnika, która wyszła z jego majątku na skutek zawarcia umowy darowizny z dnia 23 marca 2000 r. (art. 532 k.c.).

W kasacji, opartej na pierwszej podstawie z art. 393¹ k.p.c., pełnomocnik M. J. zarzucił naruszenie art. 109 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 z zm.; dalej: u.k.w.h.). Polega ono – jego zdaniem – na (...), „akceptacji wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej własność M. J., jakkolwiek jedyny tytuł wykonawczy dotyczył J. J., nie zaś właścicielki nieruchomości, a wyrok orzekający o bezskuteczności względem M. Z. czynności przenoszącej na skarżącą własność nieruchomości nie został opatrzony klauzulą wykonalności.” Powołując się na tę podstawę kasacyjną wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ocena zasadności przytoczonej wyżej podstawy kasacyjnej wiąże się z kwestią znaczenia prawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela dla relacji między wierzycielem a osobą trzecią, która w skutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową. Chodzi o to, jaki stosunek prawny łączy te osoby, zwłaszcza, czy ma on charakter zobowiązania, z którego wynika obowiązek osoby trzeciej do spełnienia świadczenia zamiast dłużnika.

W doktrynie istnieje wiele poglądów wyjaśniających istotę akcji pauliańskiej. Wśród zapatrywań uznających, że w rezultacie zaskarżenia czynności dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela powstaje zobowiązanie osoby trzeciej nie ma zgody co do źródła tego zobowiązania. Niektórzy autorzy dopatrują się w postępowaniu osoby trzeciej czynu niedozwolonego i jej sytuację rozpatrują na gruncie odpowiedzialności deliktowej. Inni wskazują na przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu jako źródło zobowiązania osoby trzeciej. Według niektórych autorów wreszcie w sytuacji określonej w przepisach kodeksu cywilnego regulujących akcję pauliańską powstaje ex lege zobowiązanie osoby trzeciej, którego treść stanowi znoszenie, ścierpienie, czy nieprzeszkadzanie w egzekucji prowadzonej przez wierzyciela z przedmiotu majątkowego, który – na skutek czynności dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela – wyszedł z majątku dłużnika i znalazł się w majątku osoby trzeciej albo pozostał w jej majątku, mimo że powinien przejść do majątku dłużnika.

Należy opowiedzieć się za ostatnim z przytoczonych zapatrywań. Odpowiada ono bowiem najbardziej regulacji akcji pauliańskiej zawartej w kodeksie cywilnym. Zyskało też aprobatę większości przedstawicieli doktryny. Ustalenie, że treść zobowiązania osoby trzeciej stanowi obowiązek nieprzeszkadzania w egzekucji znajduje oparcie w art. 532 k.c., który uprawnia wierzyciela – po uprawomocnieniu się wyroku – do zaspokojenia z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej z przedmiotów majątkowych, które wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. Przepisy regulujące akcję pauliańską nie dają podstaw do przyjęcia, że treścią zobowiązania osoby trzeciej jest spełnienie świadczenia w miejsce dłużnika. Nie uzasadnia takiego stanowiska zwłaszcza art. 533 k.c. Przewidziane w tym przepisie świadczenie polegające na pozytywnym działaniu osoby trzeciej jest bowiem jej uprawnieniem, dobrowolnym aktem pozwalającym uniknąć egzekucji, a nie obowiązkiem ciężącym na osobie trzeciej z mocy wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie czynności dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela za bezskuteczną wobec niego.

Rola sądu, który rozpoznaje powództwo o uznanie za bezskuteczną czynności dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, ogranicza się do orzeczenia bezskuteczności względnej czynności, jeżeli zachodzą przesłanki z art. 527 k.c. Pozytywne orzeczenie ma charakter konstytutywny polegający na zmianie stosunku prawnego istniejącego między dłużnikiem a osobą trzecią przez ograniczenie jego skuteczności, bez naruszania ważności czynności prawnej. Wobec skarżącego wierzyciela zakwestionowana czynność dłużnika staje się bezskuteczna, ze wszystkimi

ustawowymi przejawami tej sankcji. Dlatego sąd nie nakłada na osobę trzecią obowiązku znoszenia egzekucji. Z woli ustawodawcy – po uprawomocnieniu się wyroku – wierzyciel jest bowiem uprawniony do zaspokojenia wierzytelności kosztem osoby trzeciej, a ona ma obowiązek znoszenia egzekucji prowadzonej przez wierzyciela z jej majątku (art. 532 k.c.).

Powyższe wywody prowadzą do wniosku, że wierzyciel, którego powództwo w procesie zostało uwzględnione, może prowadzić egzekucję z przedmiotów majątkowych, które w skutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły, bez tytułu wykonawczego przeciwko osobie trzeciej. Postępowanie egzekucyjne jest bowiem prowadzona przeciwko dłużnikowi wierzyciela, a nie osobie trzeciej. W literaturze zwraca się uwagę, że osoba trzecia (pozwany w procesie pauliańskim) nie jest stroną postępowania egzekucyjnego.

Należy przyjąć, że wspomniany obowiązek znoszenia egzekucji przez osobę trzecią odnosi się to także do wpisu hipoteki przymusowej zwykłej. Przemawia za tym charakter wymienionej hipoteki, która pełni rolę – jak się powszechnie przyjmuje – szczególnego rodzaju środka egzekucyjnego w szerokim znaczeniu służącego zabezpieczeniu realizacji stwierdzonej tytułem wykonawczym wierzytelności. Nie podważa tego poglądu ugruntowane w judykaturze Sądu Najwyższego stanowisko, że hipoteka przymusowa nie może być wpisana, gdy dłużnik już utracił prawo własności nieruchomości (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2004 r., III CK 245/02 (OSP 2005, nr 5, poz. 3). Przytoczone stanowisko nie dotyczy bowiem wypadków, gdy czynność prawna dłużnika przenosząca własność nieruchomości – dokonania z pokrzywdzeniem wierzyciela – została uznana za bezskuteczną wobec niego.

Z przedstawionych powodów zarzut naruszenia art. 109 ust. 1 u.k.w.h. należało uznać za nieuzasadniony. Kasacja podlega zatem – na podstawie art. 393¹² k.p.c. w zw. z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. (Dz. U. Nr 13. poz. 98) – oddaleniu jako pozbawiona usprawiedliwionej podstawy.